маційною проробкою НТП. А саме, забезпечити нормативно-технічною, конструкторською документацією, власними розробками, "ноу-хау" і таке інше з урахуванням специфіки діяльності даного підприємства. Також цей принцип потребує від керівництва підприємства створення на підприємстві своєї бази даних про наукові розробки, відкриття, проекти, про впровадження тих чи інших соціально-економічних інновацій.

Підводячи підсумок, можна сказати, що від інноваційної активності підприємства залежить його здатність задовольняти потреби споживачів, положення на ринку, конкурентоспроможність і в остаточному підсумку, фінансову стійкість, спроможність до виживання. Так, в управлінні інноваційною діяльністю важливу роль відіграє інноваційна політика підприємства, елементами якої є наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, маркетингова політика, культура підприємництва і організаційна структура.

Принципами, на яких базується розробка ІПП, є перевага стратегічних параметрів, ринковість, цілеспрямованість, комплексність, планомірність, наявність теоретичної бази.

При формуванні і реалізації ІПП повинні бути враховані закони і тенденції розвитку науки, техніки і економіки.

1.Инновационный менеджмент: Справочное пособие. – 2-е изд. / Под ред. П.Н.Завлина, А.К.Казанцева, Л.Э.Миндели. – М.: ЦииСН, 1998. – 568 с.

2.Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / С.Д.Ильенкова, Л.М.Гохберг, С.Ю.Ягудин и др.; Под ред С.Д.Ильенковой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 273 с.

3.Бовыкин В. Новый менеджмент (управление предприятиями на уровне высших стандартов: теория и практика эффективного управления). – М.: Экономика, 1997. – 368 с.

4.Innovation: mesunes, redements et concurrence / Grepon Bruno, duquet Emmanuel // Econ et statist. – 1994.– № 275-276.

Отримано 03.12.2003

УДК 658.011.3

О.Ю.МІШИН
Харківський державний економічний університет

ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ, ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Аналізуються існуючі визначення ризику та економічного ризику. Пропонується визначення ризику, в яке додатково внесено такий елемент, як вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, визначення економічного ризику, яке враховує такий аспект як відношення до ризику суб’єктів господарювання, а також визначення мало дослідженого поняття “ризикова ситуація”.

В умовах сучасної дійсності традиційні методи менеджменту, як виявилося, не дають реального ефекту, оскільки орієнтуються на підприємства, які нормально функціонують на ринку. За обставин, коли більшість малих, середніх, а також великих підприємств не тільки відчувають тимчасові труднощі, але й постійно знаходяться на самому краю безодні, звичайні, стандартні інструменти менеджменту вже не допомагають. Тому дуже актуальною стала проблема пошуку та впровадження у широку практику таких форм і методів управління, використання яких не дозволяло б доводити підприємства до кризового стану. Цією проблемою займається нова наука XXI ст. – ризикологія.

За останні роки про ризик написано дуже багато. Величезна кількість дослідників стала використовувати це поняття. Ризикологією займаються такі провідні вчені, як А.П.Альгін [1], В.В.Вітлінський [3, 4], П.І.Верченко [3], В.М.Гранатуров [5], М.В.Хохлов [8], С.І.Наконечний [4], В.П.Буянов [2], К.А.Кірсанов [2], О.І.Ястремський [9] та ін.

Не можна говорити, що про ризик не згадували раніше. Ризик завжди пов'язували з небезпекою. Дещо інше трактування поняття “ризик” дає С.І.Ожегов [6]. У його знаменитому словнику російської мови термін “ризик” визначається як “… дія на вдачу у надії на щасливий вихід…”. У цьому виразі є декілька ключових моментів.

По-перше, нове поняття “дія”, тобто ризик може виникнути тільки там, де є діяльність. Немає діяльності – немає і ризику.

По-друге, інше нове поняття “у надії”, тобто той, хто займається діяльністю, котра пов'язана з ризиком, розуміє ситуацію, передбачує можливі наслідки. Тільки той, хто прогнозує, має право говорити про ризик. З цього випливає, що ризик є прогностичною категорією.

По-третє, ключовим моментом є поняття “на вдачу” – діяльність здійснюється, виходячи з якоїсь визначеної мети.

По-четверте, останніми словами у визначенні С.І.Ожегова є “на щасливий вихід”. Мета, котра ставиться і потім досягається (або не досягається), виходить із того, що вона бажана.

Розглянемо деякі діючі підходи до розуміння категорії “ризик”.

Походження терміну “ризик” веде до грецьких слів *ridsikon*, *ridsa* – скеля. В італійській мові *risiko* – небезпека, погроза; *risicare* – лавірувати поміж скель. У французькій мові *risdoe* – погроза, ризикувати.

Характерно, що у спеціальних словниках (економічних, філософських) поняття “ризик” зовсім відсутнє. Його немає в останніх видавництвах Великої радянської енциклопедії і Радянського енциклопедичного словника, у п'ятитомній Філософській енциклопедії.

Як свідчить аналіз, у літературі широко розповсюджена думка про ризик як про можливість небезпеки або невдачі. Аналогічне положення і в економічній літературі.

На думку Є.С.Стоянової [7], економічний ризик – це ймовірність виникнення збитків або недоотримання доходів у порівнянні з прогнозом.

У роботах деяких вчених зустрічаються два протилежних підходи до визначення ризику.

Одні вчені розглядають ризик як можливу невдачу, матеріальну чи іншу втрату, як небезпеки, котрі можуть настати у результаті втілення в життя прийнятого рішення. Подібне визначення можна побачити у праці В.М.Гранатурова, де ризик визначається як “небезпека, можливість збитку чи шкоди” [5].

В.П.Буянов, К.А.Кірсанов, Л.А.Михайлов [2] ризик визначають як “випадковість – те, що може трапитись, але не обов'язково повинно трапитись”.

Другий підхід ототожнює ризик із передбачуваною вдачею, сприятливим виходом. Подібне відношення до ризику не характерно для економіки.

У праці А.П.Альгіна [1] поняття ризику розглядається набагато ширше, тобто як діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності у ситуації з неминучим вибором, у процесі якого є можливість оцінити ймовірності досягнення передбачуваного результату, невдач та відхилень від поставленої мети.

Під економічним ризиком [2], як правило зрозуміють ймовірність (можливість) втрати господарським об'єктом частини своїх активів, недоотримання доходів або виникнення додаткових витрат у результаті здійснення виробничо-комерційної діяльності.

З ризиком доводиться стикатися у повсякденній практичній діяльності. Його неможливо уникнути в жодному з видів ділової активності. Тому основним завданням дослідження є огляд існуючих та створення науково обґрунтованого визначення економічного ризику, в якому б максимально враховувались всі аспекти діяльності підприємства та вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на його діяльність.

Корінні зміни, які відбуваються у нашій економіці в останні роки, формування ринкової системи господарювання, використання економічних методів управління змусили визнати ймовірнісний характер стохастичності господарського процесу. Економічний ризик став об'єктивною реальністю господарського життя, і тому саме ця категорія заслуговує особливо ретельного розгляду.

Виходячи з цього, на нашу думку, ризик – це властивість суб'єкта підприємницької діяльності під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників переходити зі стану нормального функціонування в непередбачений стан, тобто у стан функціонування гірший ніж планувався, при цьому виникає ймовірність втрати підприємством частини своїх активів, не отримання доходів або виникнення додаткових витрат у результаті здійснення виробничо-комерційної діяльності. Це визначення ґрунтується на системному підході до категорії економічного ризику і вказує на необхідність аналізу впливу на об'єкти керування множини внутрішніх і зовнішніх чинників.

Під економічним ризиком ми розуміємо об’єктивно-суб’єктивну категорію у діяльності суб’єктів господарювання, яка пов’язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Економічний ризик відображає міру відхилення від цілей, від очікуваного результату, міру невдачі з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування, а також відношення до ризику суб'єктів господарювання (суб'єктів ризику). Причини виникнення ризику досить різноманітні: науково-технічний прогрес, кон'юнктура ринку, внутрішня та зовнішня політична ситуація, погодні умови, наявність корисних копалин, природа людини та багато інших.

Для більш повної характеристики визначення “ризик” автор вважає за доцільне визначити поняття “ситуація ризику” (“ ризикова ситуація”), оскільки воно безпосередньо пов'язане зі змістом терміну “ризик”.

Поняття “ситуація” на думку деяких науковців [5] можна визначити як сукупність різних обставин та умов, які створюють певні обставини для того чи іншого виду діяльності. При цьому обставина може сприяти або перешкоджати здійсненню даної дії.

Серед різних видів ситуацій особливе місце займає ситуація ризику. Визнання права на ризик, як господарську ініціативу, можна розглянути як забезпечення розумного подолання негативних явищ у виробничій діяльності та ускладнення у робочому процесі, які супроводжуються додатковими витратами. Усі небажані обставини формують ситуацію попередження при об'єктивно та суб'єктивно виникаючих небезпеках.

У кожному виді діяльності ці небезпеки мають як загальні, принципові, так і специфічні характеристики. Вони складають обставину напруги. Така ситуація називається ризиковою (проблемною) і описує

різновидність невизначеності прояву події, коли її настання може бути оціненим.

Ситуація ризику (ризикова ситуація) – непередбачена ситуація, яка склалася у результаті впливу невизначеності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на діяльність підприємства, що тягне за собою прояв ймовірності фінансових, матеріальних та інших видів втрат, які можна кількісно оцінити.

Таким чином, ситуацію ризику характеризують такі аспекти:

миттєвість виникнення;

наявність невизначеності;

ймовірність різного роду втрат.

Ризикована ситуація пов'язана з статистичними процесами і її супроводжують три співіснуючі умови:

наявність невизначеності;

необхідність вибору альтернативи;

можливість оцінити ймовірність здійснення обраних альтернатив.

Прагнучи “зняти” ризикову ситуацію, суб'єкт робить вибір і намагається його реалізувати. Цей процес знаходить своє відображення у понятті “ризик” [1].

Наукова новизна отриманого результату заключається в формулюванні визначень таких понять, як “ризик”, “економічний ризик”, “ризикова ситуація”. Практична значимість отриманих результатів теоретичного характеру заключається в можливості використання цих визначень підприємствами.

Перспективою подальших наукових розробок в даному напрямку є дослідження економічної природи і сутності поняття “ризикова ситуація” та наслідків її прояву на підприємствах.

1.Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни. – М.: Мысль, 1989. – 164 с.

2.Буянов В.П., Кирсанов К.А., Михайлов Л.А. Управление рисками (рискология). – М.: Экзамен, 2002. – 384 с.

3.Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.

4.Вітлінський В.В., Верченко П.І., Наконечний С.І., Компаніченко О.С. Програма, методичні вказівки та контрольні завдання з дисципліни “Менеджмент ризику”. – К.: КНЕУ, 1999. – 132 с.

5.Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения. – М.: Дело и Сервис, 1999. – 112 с.

6.Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: СЭ, 1973.

7.Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент. – М.: Перспектива, 1993. – 294 с.

8.Хохлов Н.В. Управление риском. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.

9.Ястремський О.І. Основи теорії економічного ризику: Навч. посібник для студентів екон. спец. навч. закладів. – К.: АртЕк, 1997. – 248 с.

Отримано 06.12.2003